

Summary. Sulyma M. Works of Taras Shevchenko and ancient Ukrainian literature. The article considers the fragments of T. Shevchenko's works indicating the impact of Kyivan Rus literature as well as Ukrainian literary works of 17th–18th centuries. The echo of Volodymyr Monomakh's „Exhortation for children” has been traced in the poem „Chy ne pokynut' nam neboho...”. The author of the article clarifies the sources which could explain the lines about views of German historians on Ukrainians and their origin in the poem „I mertvym, i zhyvym, i nenarozhdennym...”. The poem „Sadok vyshnevyyi kolo khaty...” shows similarities with idyllic works known since the ancient times, in particular with the works of Virgil, Horace and Ovid, and with epistles of Marc Antoine Muret (Muretus) – French poet of the 16th century translated by Hryhoriy Skovoroda. It allows to manifest the cultural link between the Ukrainian poet and ancient and European poets.

Keywords: Taras Shevchenko, literature of Kyivan Rus, Ukrainian literature of 17th–18th centuries, ancient and European idyll.

УДК 821161.2-82:176

Юлія СОКОЛЮК

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ УКРАЇНЦЯ У ТВОРАХ ДАВНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА В ПРОЗІ ШЕВЧЕНКА

Подана стаття розглядає виховний ідеал українця на матеріалі вибраних творів давньої літератури та повістей Тараса Шевченка. Повісті Шевченка, написані російською мовою, завдяки негативним відгукам П. Куліша і С. Аксакова

вважалися «другорядним» і «приспосованим» (Г. Грабович) матеріалом для дослідження. Тому за мету цієї розвідки поставлено довести значущість прозової спадщини Шевченка для формування національного виховного ідеалу. Національний ідеал базується на загальнолюдському ідеалі, тому дослідження також спирається на визначні пам'ятки давньої української літератури «Повість врем'яних літ», «Послання Феодосія Печерського» та ін. Серед основних рис, які формують виховний ідеал українця, потрібно виділити: вроджену релігійність, почуття власної гідності, інтровертизм, тісний зв'язок із землею («антеїзм»), індивідуалізм, котрий виробив почуття впертості. Щодо впертості сам Шевченко іронізував у «Щоденнику», що він не позбавлений такої визначної чесноти своїх земляків. Також українцям, з княжої доби і протягом козацьких часів, – завжди був притаманний жертовний патріотизм і безмежна мужність. Інша причина формування українського виховного ідеалу полягає в «межовості», транзитності, перехідності географічній і геополітичній, котру більшість дослідників вважають основною причиною поразки нашої державності.

Подане дослідження є спробою реабілітувати російськомовну прозу Шевченка, користуючись матеріалом повістей задля ілюстрації національних особливостей українців.

Ключові слова: виховний ідеал, християнський ідеал, індивідуалізм, квієтизм, «антеїзм», ілюзіонізм.

Постановка проблеми. Останні події сучасної історії свідчать про зростання рівня самоідентифікації українців і підвищення їх патріотичних настроїв. Перед українським суспільством постає важливе завдання окреслення національного виховного ідеалу. Врешті, Шевченко так написав у повісті «Близнецы»: «А по-моему, нация без своей собственной, ей только принадлежащей, характеризующей черты похожа просто на кисель, и самый безвкусный кисель» [1, с. 11].

Виховний ідеал можна розглядати під різними кутами зору: визначити будь-які загальнолюдські риси індивідууму на тлі окремої спільноти чи описати християнський ідеал. Наці-

ональний ідеал впливає з народних вірувань, звичаїв, традицій чи з конкретних потреб окремої групи людей. Безумовно, національний виховний ідеал не потребує заперечення загальнолюдського ідеалу, а базується на ньому. Дослідник В. Янів вважав, що «виховний ідеал має тісний зв'язок з етнопсихологією, з ментальністю чи вдачею даного народу» [2, с. 278]. Століття неволі мусять призвести до пошуків причин наших національних історичних трагедій.

Українська історіософія довгий час вбачала такі причини в геополітичному розташуванні на перехрестях доріг, без природних охоронних кордонів, в чисельній перевазі ворогів тощо. Але потрібно шукати причини нашої історичної долі не тільки у зовнішніх чинниках, але й у нас самих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням української ментальності і психології займалися М. Костомаров, В. Липинський у розвідці «Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму», В. Дорошенко (зб. «Українська душа»), Г. Ващенко, котрий розглядав єдність національної психіки в часі, сягнувши до передісторичних часів: «...доісторичний ідеал людини... входив у плоть і кров людини, став його другою натурою, відбивався у його звичаях, обрядах і народному мистецтві» [З, т. II, с. 9]. Беремо до уваги не останні за часом публікації, а найбільш вагомі для розкриття поданої теми.

Основним виразником «душі народних мас», за Ващенко, є народна творчість. Важливими чинниками, що формують українця, дослідник вважав вроджену релігійність (на давніх етапах часу пантеїзм), близькість до природи, хліборобські традиції. Тому в християнських віруваннях українців сплелися пошанування різних народних звичаїв.

На двовір'я українців вказував ще літописець Нестор у 1072 році, проте це не заважало їм глибоко перейматися основними засадами християнської віри. З цього твердження закономірно випливають релігійні і філософські погляди Г.Сковороди, в якого релігійність була наслідком «споглядання природи».

У Ващенка використано порівняльний метод до характеристики ментальності українця. Хліборобів-українців порівняно з

семітськими номадами і з нордійськими ловцями. «Мирні хліборобські заняття сприяли лагідності вдачі українців і загальній інтелігентності їх, бо доісторичний хлібороб мав більше можливостей, ніж пастух чи ловець, призадумуватись над таємницями природи й людського життя. З цим також пов'язана певна глибина й багатство емоцій естетичних і емоцій кохання» [3, II, с. 10]. Це, до речі, добре розуміли «сталінські соколи», усіма силами намагаючись розірвати оцей зв'язок із землею задля поневолення України. Тісний зв'язок з землею витворює почуття постійності, незмінності, тривалості, отже своєрідний «антеїзм» (від Антея, міф. атланта, котрий отримував надсилу від своєї матері Геї-землі). Номади, до яких можна віднести і московитів, звикли до новизни, вони переносяться з місця на місце, бажають швидких змін, прагнуть завойовницьких походів і грабунків. Також Ващенко підкреслив ідеалістичний характер етики Сковороди? який засуджує прагнення до багатства та тілесної насолоди, вбачаючи в цьому мирську суєтність. Бажання постійного самоудосконалення призводить до вироблення почуття власної гідності. Власна ж гідність – підстава до свободолюбства.

Про власну гідність Ващенко говорить так: «Правдивому українцеві властива непереможна любов до волі і ненависть до рабства й неволі. Цими почуттями пройняті козацькі думи, невольницькі плачі, а також майже всі стрілецькі пісні, складені вже за наших часів. Цими почуттями пройняті побутові пісні про працю. Радісною працею є вільна праця на своїй ниві; тяжкою й ненависною – на чужому: вона гнітить і принижує людину. Тому так важко зносив наш народ кріпацтво» [3, II, с.44]. «Замилування природою» є джерелом українського інтровертизму, який поглиблений існуванням на перехресті шляхів, і веде до ще більшого заглиблення в самих себе. Ідеальний соціальний устрій для українців Ващенко ілюструє прикладами від Святослава до Шевченка. Святослав їв і спав разом зі своїми воїнами, а Шевченко обстоював Україну «без холопа і пана». «Повість врем'яних літ» в далекому 964-му році повідомляє: „Коли Святослав виріс і змужнів, став він збирати багато воїнів хоробрих, і швидким був, немов

пардус, і багато воював. У походах же не возив за собою ні возів, ні казанів, не варив м'яса, але, тонко нарізуючи конину або звірину, або яловичину і засмаживши на вугіллі, так їв; не мав він шатра, але спав, підстелюючи пітник з сідлом у головах. Такими ж були і всі його воїни. І посилав у інші землі із словами: «Йду на ви!» [4].

Індивідуалізм українців виробив почуття впертості, яке є причиною неприйняття будь-якої влади і протестні настрої у суспільстві. Мужність Ващенко пов'язує з почуттям власної гідності і відділяє від агресивності німців чи москвинів: «Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя» [3, II, с. 31]. Хоробрість завжди зв'язана з ідейністю [3, II, с. 61] і глибокою гуманністю. Це сполучення характерне для ідеалу людини княжої доби (Володимир Мономах). Жертовний патріотизм і безмежна мужність властиві козакам. Князь Ігор в бою відчуває радість. В пізніші часи ці яскраві риси вдачі українців поступилися Сквородинівському «сердечному спокою», який перейшов у квієтизм – сумовиту рівнодушність.

Мета статті. У цій статті ставимо за мету визначити український виховний ідеал, спираючись на відповідні місця з давніх літературних пам'яток України та російськомовну прозу Т. Шевченка.

Виклад основного матеріалу. У прозі Шевченка, хоча їй так само властивий «добросердечний» квієтизм, персонажі близькі до природи, добрі, моральні, шляхетні, пройняті духом християнської лагідності, але активні у своїй любові до ближнього, до своїх звичаїв, до родинного устрою. Здатний до рішучих вчинків і Яким Гирло, і Саватій Сокира, і Антон Адамович – загалом усі позитивні герої прози Шевченка.

Шевченко тішиться з прекрасної доброї родини Івана Максимовича з повісті «Музикант»: «В семейной жизни, даже в бедности, есть какая-то свежая материальная прелесть, а о нравственной прелести я и не говорю» [1, с.208].

На прикладі родинного виховання в українському стилі дітей поміщика Лізи і Наталі Шевченко показав переваги щирості і любові у взаєминах. В повісті німець Антон Адамович

і гувернантка Адольфіна Францівна радо співають наших пісень і розмовляють українською. Патріотка свого, рідного, Мар'яна Акимівна навчила і покоївку української мови замість бажаної великоруської. Після перерахування десятка творів європейських композиторів, виконаних музикантом Тарасом Федоровичем, панські діти танцюють «гречаники», а потім «полилася полная сердечной сладкой грусти моя родная мелодия» [5, с.188]. Тож визначальну роль в окресленні виховного національного ідеалу має рідна мова.

Кращих з жінок, які уособлюють риси матері-берегині, письменник завжди наділяв виразними особливостями «настоящего типа малоросиянки» [5, с.193]. Рідну матір дітей красуню-панянку, котра позбавила себе радості виховувати власних дітей, автор покарав потворною виразкою на обличчі, через яку вона і померла. Доля дітей склалася по-різному. Наташа, котра залишилась у Антона Адамовича, виросла щирою і закоханою в музику людиною, котра згодом поєднала долю з Тарасом Федоровичем. Ліза ж була взята до виховання у панський дім поміщика Тарновського. Вона повністю наслідувала життя своєї матері.

На почуттєвість українців вказували М. Костомаров і О. Кульчицький. За багатством, змістом і емоційною наповненістю, різноманітним переживанням українська пісня займає почесне місце серед пісень народів світу. Більшість дослідників вказують, що з українцем можна скоріше дійти згоди по-доброму, ніж погрозами, примусом, терором. «З любов'ю до волі пов'язана й любов до своєї хати, до свого клаптя землі» [3, II, 44].

Щербаківський констатував: «В Московщині, де син здебільшого женився дуже рано (у 18літ) і сам грошей не мав, жінку купував йому батько, і через те ставав власником своєї снохи, і на нього переходило ніким не оспорювань (ні сином, ні його дружиною) право снохацтва, тобто статевих стосунків з невісткою».

Порівняймо з давніми звичаями, описаними у «Повісті врем'яних літ»: «Поляни мали звичай батьків своїх лагідний і тихий; шанобу і сором великий мали перед своїми невістками

і сестрами, матерями й батьками своїми. І був у них шлюбний звичай: зять не ходив брати молоду, а приводили її звечора, за день до того, а завтра приносили за неї придане. А древляни викрадали собі жінок коло води. А радимичі, в'ятичі і сіверяни мали спільний звичай: жили в лісі, яко і всякий звір, шлюбів не мали і ставали на ігрища між селами. Сходились на ті ігрища, на пісні й танці і тут умикали, тобто викрадали, собі жінок, перед тим змовившись з ними. А коли хто вмирав, творили тризну над ним, а тоді вирубували велику колоду і клали на ту колоду мертвяка і спалювали. А після того, зібравши кістки, вкладали в малу посудину і ставили на стовпах при дорозі. Так роблять і зараз в'ятичі та кривичі» [4].

В Україні ж молоді люди, на відміну від мисливців чи пастухів, які крали або викупали дружин, одружувалися за взаємною згодою. Кохання поетизувалося, до утримання високого ідеалу моральності спричинилася і суспільна думка. Аморальність засуджувалася і каралася презирством і навіть вигнанням (див. Шевченка).

У здоровій сім'ї шанували батьків. В Україні до 40-х рр. зберігся звичай цілувати батькам руки і називати на «ви». Порівняйте: в «Близнецах» Шевченко пише, як «с умиленим» подивився на учителя своїх дітей Степана Мартиновича Никифор Сокира, дізнавшись, що той ходив пішки до батьків у Глимязів, передати їм зароблені гроші. В. Янів у своїх наукових розвідках концентрував увагу на аналізі літературних творів українських письменників. За основу свого аналізу він узяв теорію німецького соціолога Фіркандта. Йдеться про дві пари протиставлених і взаємодоповнюючих прямиць: самовияв, який є основою індивідуалізму і підпорядкування (з якого виходить войовничість, агресивність, здатність до допомоги, соціальна адаптація тощо).

Ще В. Янів користується методом етнопсихології, введеним у науковий обіг німецьким психологом Ф. Лершем. Він полягає у порівнянні поглядів на окремий народ: як народ сам себе характеризує і як його характеризують чужинці. «При неагресивності... в українця залишається дух бунту проти несправедливості, який зокрема скріплюється ще й тенденцією

до анархізму... Глибоке відчуття кривд і взагалі почуттєвість степенують бунт до охоти помсти, а народний гнів у своїй жорстокості є страшний» [2, с. 341]. «Ідея всепрощення як досконалий вияв правдивої шляхетності так само близька українській духовності, як бажання помсти» [2, с. 128]. Така амплітуда почувань вказує на особливу пристрасність вдачі.

Українець, за Янівим, шукає соціального резонансу, тому в нього є потреба вислову. В представників нашого етносу існує пошана до традицій, як суми витворених у часі ідеалів. Загалом дослідник подав своєрідну «психологічну концепцію народності»: «Духовність народу повинна стати одним з т. зв. об'єктивних чинників визначення нації» [2, с. 25]. На відміну від більшості дослідників, котрі порівнювали українців із росіянами, Янів визначав спорідненість української духовності із європейською. Українець – людина «малих гуртів». Усі ті малі спільноти – родина, громада, братство – сильно злютовані почуттями. Поза тим, що Шевченко висловлював у повістях свої думки чужинською російською мовою, проте оце єднання, приналежність до українського народу відчувається в кожному слові.

«Авторитет ідеалу є багато сильніший від авторитету конкретної одиниці, а протиставлення колишньої свободи.., сучасній неволі є чинником, скріплюючим традиціоналізм. Цей традиціоналізм став підставою національного відродження за Шевченка і завдяки Шевченкові» [2, с.129]. Наголошується на такому явищі, як стирання суспільних перегород в Україні ще за княжих часів. В Польщі – інша ситуація. Тут мав місце нахил до надання привілеїв шляхті і духовенству при уполісвіджені селянства. В суздальсько-московському князівстві влада князя еволюціонувала до самодержавства. При цьому значно зменшилася роль населення і його виборного органу – віча. В українських князівствах вищі верстви більше керувалися бажанням нести допомогу бідним.

В. Янів пояснює таку ситуацію межовим географічним розташуванням України. Це вимагало від населення готовності у будь-який час взяти зброю для захисту своєї землі. Спільний обов'язок оборони не дав розвинутися в привілей тільки одної

верстви населення. Велику роль в обороні від орди відігравали монастирі, побудовані з міцної цегли на кошти князів. Це дозволяло врятувати від нищення і людей, і будівлю.

Після втрати державності новий польський режим намагається вкорінити свої форми соціального існування. Українська аристократія разом з духовенством втратили свої впливи і наблизилися до селянства. Авторитет провідної верстви знецінився і зростав нахил до непідпорядкування. Гноблене селянство тікало в «дикі поля». За козацької держави прослідковуються дві тенденції: стихійна (Запорізька Січ, селянство) та керована дія козацького проводу, котрий намагається для загального блага держави стабілізувати відносини і запровадити ієрархічну будову суспільства. Після скасування решток Гетьманщини відбулося нав'язування соціального устрою імперії в Україні. Це виробило в пересічного українця постійне внутрішнє занепокоєння й невдоволення, котре виливалося в стихійні протестні настрої і анархізм.

Між двома світовими війнами питаннями української вдачі займалися більше публіцисти, ніж вчені. Аналізові української духовності присвячений «Націоналізм» Дмитра Донцова, котрий за основу свого дослідження поставив слова німецького філософа Й. Г. Фіхте: «Тільки повне перетворення, – лише початок цілком нової духовності може нам допомогти».

У вдачі українця переважає особиста воля, а у вдачі москалів «переважає загальність», вважав М. Костомаров. Липинський говорить про «анархічний індивідуалізм». Чижевський зазначає «право на власний шлях».

Найкращою ілюстрацією цих слів може бути думка українського філософа Сковороди, який індивідуалізм людини ідентифікує з Божою присутністю у ній. Саме Г. Сковорода разом із Гоголем і Шевченком вважався найяскравішим виразником української духовності. Зрозуміло, що українець з таким почуттям індивідуальності мав особливе розуміння рівності, отже прагнув знищення станових чи класових перегород. Це виявлялося ще в княжі часи. На Заході під час феодалізму панував лад із замкненими суспільними верствами, перехід від одного суспільного стану до іншого був неможливий.

В Україні три основні суспільні групи (бояри, вільні і невільники) мали можливість переходити до іншого стану завдяки особистим рисами.

М. Костомаров говорив про віче як виразника волі народу. Події сучасності довели справедливість цього твердження, бо саме народну волю якнайпозитивніше сприймає суспільство. М. Грушевський вказував на особливий, товариський зв'язок між князем і дружиною. Літопис описував Святослава, котрий спав разом зі своїми дружинниками на кінській опоні, підкладаючи сідло під голову, і харчувався з одного столу. Дружинники служили князю «не з konieczності, а по вільній волі», мали можливість покинути його і перейти до іншого хазяїна. Так само були облаштовані і «Братства», куди мав доступ кожний бажаючий. На рівності і братерстві були засновані і Січові братства, котрі завжди виборювали свої «козацькі вольності». Звідти і велика популярність всіх соціальних рухів в Україні, починаючи від Коліївщини, закінчуючи сучасними рухами «ОУН» чи «Правий сектор». «В бажанні рівності і братерства ми боялися свого власного деспота, і послаблювали себе внутрішньою боротьбою так довго., аж запанували над нами чужинці» [2, с. 283].

Янів вбачав проблему української нереалізованості на противагу європейцям у їх непідпорядкованості, яка межує з анархізмом. Ще уважний дослідник Маврикій у VI ст. н. е. зазначив про наших предків: «Вони не мають влади і живуть у ворожнечі між собою» [6, с. 366]. Невольа завжди народжує опір, супротив, ненависть. Умови такого життя призводять до бунту, браку послуху і дисципліни. Бунт проти чужої системи виродився в «бунт для бунту...і негачію вже не тільки чужої влади, а й усілякої влади» [2, с. 289].

Інша причина формування українського виховного ідеалу полягає в «межовості», транзитності, перехідності географічній і геополітичній. Це призводить до контрастності, яку вповні виражає вислів: «Або пан, або пропав». Українська земля народжує героїв, які насолоджуються ризиком і зневажають смерть. У постійній зустрічі з небезпекою, у боях насамперед гинуть лицарі. Після боротьби приходиться виснаження,

яке приносить пасивність і збайдужіння, проте це загострює і посилює емоції і веде до ушляхетнення вдачі. В. Янів зробив слушний висновок, що лицарські якості сублімуються: твердість – у ніжність, нищення – у творення блага, рани – шпиталями, ненависть – милосердям. Саме допомога вважається серед українців найбільшою етичною цінністю.

Звернемося до прикладів з нашої давньої історії. За Володимира Великого для убогих розвозили по Києву хліб. Володимир Мономах у славетнім «Поученні дітям» наказував: «Більше усього убогих на забувайте, а скільки можете, годуйте їх і за права вдовиці піклуйтеся самі». Українська гостинність приповідкова. З давніх часів в Україні була поширена допомога старим, немічним і хворим. З XVII століття цю функцію перебрали на себе «Братства». Саме вони стали організаторами такої міцної недержавної форми, як шпиталі. Намагання заступити давній героїчний ідеал спрямовується на бажання ширити добро у своєму оточенні, у родині. На сімейних теренах набуває особливого значення постать, яка є уособленням любові і сердечності – мати. У таких хліборобських народів, як українці, земля-годувальниця набуває рис матері, а мати – рис землі.

Ілюзіонізм – ще одна виразна риса української вдачі. Умови життя стають причиною того, що людина вмирала невдахою, без здійснення свого призначення і заспокоєння своїх бажань, так відбувалося протягом століть. Тривале ж невдоволення собою призводить до почуття меншовартості, нездатності проявити свої таланти. Восени 1858 р. Шевченко рішуче відмовився співпрацювати у російському виданні газети «Парус», через те, що її редакція підтримала князя В.О. Черкаського, який обстоював практику застосування тілесних покарань для селян» [7, с.742] Цей факт незаперечно свідчить про повне усвідомлення письменником своєї етнічної і соціальної приналежності до «незрячих гречкосіїв».

Ідеалом виховання особистості для Шевченка є всебічно розвинута людина з багатогранними знаннями і високими моральними якостями, здатна застосовувати свої знання в житті і невтомно трудитись. У повістях «Варнак» і «Музикант»

Шевченко докладно змалював умови формування особистості головних героїв, показано, як безвідповідальне виховання морально калічить людину. В основі українського виховного ідеалу, а також і Шевченкового, – працьовитість. Тільки плідна праця приносить найвище задоволення, тому вона має посідати домінуюче місце в житті кожного. У повістях Шевченка описані дружні і міцні сім'ї, згуртовані спільною працею.

У повісті «Близнецы» докладно викладені шевченкові погляди на виховний ідеал українців: «Детство, проведенное на лоне божественной природы и на лоне любящей прекрасной матери и христианина отца, — что такие прекрасные впечатления неоторимой стеною станут вокруг человека и защитят его на дороге жизни от всех мерзостей коловратного света» [1, с.16]. Никифор Сокира, один з героїв твору, – знавець чотирьох давніх мов, відмінний музикант, співак, учень шанованого в Україні філософа Григорія Сковороди, читає Вергілія, Гомера і Давида в оригіналі. Коли довелося ставати на прю до захисту від наполеонівської навали, першим «разбил псалтир и гусли» [1, с.21] і записався до малоросійського ополчення. Після війни він осів на хуторі, одружився. Невтомний трудивник завів ідеальний німецький порядок у хазяйстві, поставив 5 тисяч вуликів. «Счастливый, стократ счастливый человек, умевший отстранить от себя все недостойное человека и довольствоваться только благом, приобретенным собственными трудами. Такой счастливец был Никифор Сокира» [1, с.24].

Порівняймо: в посланнях св. Феодосія Печерського зазначено, що настоятель лаври весь час «в трудах» і заохочує до невтомної праці і ченців, і загалом усіх християн. У четвертому посланні св. Феодосія Печерського «В четвер третього тижня посту святого Феодосія слово про терпіння, і про любов, і про піст» сказано: «Належить нам від трудів своїх годувати вбогих і подорожніх, а не неробствувати і ходити з келії до келії!» Чули-бо Павла, що казав: «Навіть хліба ніде дарма не їв, але вночі працював, а вдень проповідував», і «Руки мої послужили мені та іншим» [9].

Ілюстрацією музичних смаків Никифора Сокири є те, що дружину свою, котра, хоч і набралася «модних пісень» у по-

друг з Переяслава, швиденько привчив до завжди модних «Не ходи, Грицю, на ті вечорниці». Автор так описав любов його до національної пісні: «Ни один профессор словесности в мире не прочитывал [так] своей лекции о значении, влиянии и достоинстве народных песень. И с какой глубокой любовью изучил он слова и мотивы наших прекрасных задушевных песень» [1, с.26].

Ще одна найвизначніша риса улюбленого героя Шевченка: «Ко всем его прекраснейшим качествам принадлежит его наипрекраснейшее качество: он был в высокой степени религиозен. Любимейшим его чтением был Новый Завет. Он всем сердцем своим и всем помышлением своим сознавал и глубоко чувствовал священные истины евангельские» [1, с. 26]. У щоденниковому записі від 14 липня 1857 року Шевченко писав: «Независимо от этой глубокой политики, в великороссийском человеке есть врожденная антипатия к зелени, к этой живой блестящей ризе улыбающейся матери природы. Великороссийская деревня – это, как выразился Гоголь, наваленные кучи серых бревен с черными отверстиями вместо окон, вечная грязь, вечная зима!» [8, с. 55].

Так само і лауреат Нобелівської премії І. Бунін в оповіданні 1898 року «Казацким ходом» звернув увагу на різницю між українцем і росіянином: «Хохлы мне понравились с первого взгляда. Я сразу заметил резкую разницу, которая существует между мужиком-великороссом и хохлом. Наши мужики – народ, по большей части, измождённый, в дырявых зипунах, в лаптях и онучах, с исхудалыми лицами и лохматыми головами. А хохлы производят отградное впечатление: рослые, здоровые и крепкие, смотрят спокойно и ласково, одеты в чистую, новую одежду» [10, с.181].

Висновки. Поза усім вище сказаним, Росія визволила Шевченка з кріпацтва, дала найвищу художню освіту, проте так і не стала для нього матір'ю. Він весь час прагне вирватися до своєї рідної землі, до своїх земляків, до своїх пісень, до своїх садів. Про це ми знаходимо свідчення і в його листах, і в щоденникових записах, і в його прозових творах. Яка радість для Шевченка зустріти земляка, аби погостити по-своєму, а

ще й заспівати. Світ, який оточував його, його-таки не ввіймав. До самої смерті письменник підтримував себе мрією поїздки в рідну Україну і купівлею хати. Це є підтвердженням його «антеїзму» з центром – у власній оселі в прекрасній місцині над Дніпром. На етичні вартості – справедливість, правду, красу – насамперед звернена українська наукова і філософська думка. Тож робимо висновок, що виховним ідеалом українця як повноцінної творчої індивідуальності є людина з власним поглядом на світ, з бажанням впливати на свою долю, ставити собі найскладніші завдання і роз'язувати їх.

Список використаної літератури

1. Шевченко Т.Г. ПЗТ: у 12 т./ Т. Шевченко; редкол.: М. Жулинський(голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001-2003. – Т.4: Повісті. – 595 с.
2. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів. – К.: Знання, 2006. – 340 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. Матеріяли для вишколу керівників осередків СУМ-у; випуск 3-4 / Г. Ващенко. – Мюнхен, 1950. – Частина I – 100 с. Частина II – 94 с.
4. Повесть врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К.: Рад. письменник, 1990. – 558с.
5. Шевченко Т.Г. ПЗТ: у 12 т./ Редкол.: М. Жулинський(голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001-2003. – Т.3: Драматичні твори. Повісті. – 592 с.
6. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 1 / М. С. Грушевський. – К., 1913. – 648с. (3-є видання).
7. Шевченко Т.Г. ПЗТ: у 12 т./ Редкол.: М. Жулинський(голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001-2003. – т.2: Поезія 1847-1861. – 782 с.
8. Шевченко Т.Г. ПЗТ: у 12 т./ Редкол.: М. Жулинський(голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – Т.5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь Южнорусский». Записи народної творчості. – 493 с.
9. Писання Преподобного Феодосія Печерського // Хроніка – 2000. – 1995. – Випуск1.
10. Бунин И. Рассказы / И. Бунин. – М.: Правда, 1983, – 576 с.
11. Костомаров М. Дві руські народності / М. Костомаров // Основа №3
12. Кульчицький О. Світовідчуття українця / О. Кульчицький // Українська душа. – К., 1992. – С. 48– 65.

13. Янів В. Вдача українця в світлі „Виховного ідеалу” Г. Ващенко (У 85- ліття автора) / В. Янів // Наукові Записки УВУ. – 1963. – Ч. 7. – С. 10-47.

Одержано редакцією – 11.05.16
Прийнято до публікації – 18.10.16

Summary. Sokolyuk J. Ukrainian educational ideal in the works of ancient literature and prose Shevchenko.

The submitted paper examines educational ideal for Ukrainian material selected works of ancient literature and novels Taras Shevchenko. Shevchenko Tale, written in Russian, due to negative feedback Kulish and Aksakov considered "minor" and "adapted" (G. Grabovych) material for research. Therefore, the aim of the research prove the importance placed prosaic heritage Shevchenko to form a national educational ideal. National ideal based on universal ideals, as the study also relies on the attractions of ancient Ukrainian literature "Tale vrem'yanyh Years", "Messages of Theodosius Pechersky" and others. Among the main features that form the Ukrainian educational ideal, to highlight: the innate religiosity, self-esteem, introvertizm, a close relationship with the land ("anteyizm") individualism, which produced a sense of stubbornness. Regarding stubbornness Shevchenko himself ironically in "Diary" that he is not deprived of such outstanding virtues of his countrymen. Also, Ukrainian, from Middle Ages and during the Cossack times – always been inherent sacrificial patriotism and boundless courage. Another reason for the formation of Ukrainian educational ideal is "mezhovosti" transit, transitional geographic and geopolitical, which most researchers believe the main reason for the defeat of our state.

The study used a comparative method of study material.

Originality of submitted research is to use unusual illustrations to confirm the main goal. Posted research is an attempt to rehabilitate a Russian prose Shevchenko's material using stories to illustrate the Ukrainian national characteristics.

Keywords: *educational ideal, the Christian ideal, individualism, quietism, anteyizm, illusionism*